

डिजिटल जनवादको उदय र नेपालका परम्परागत राजनीतिक दलहरू

उत्तर बहादुर खड्का^{1*}

Uttar Bahadur Khadka.^{1*}

DOI: <https://doi.org/10.3126/amrj.v5i1.98071>

¹Pashupati Multiple Campus Kathmandu, Nepal

*Corresponding Author, Email: khadkauttar2046@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3079-4380>

Article History: Received: Jan. 15, 2026, Revised: April 6, 2026, Accepted: July 9, 2026, Published: July 30, 2026

शोधसार

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको तीव्र विकास, इन्टरनेटको व्यापक पहुँच तथा सामाजिक सञ्जालको विस्तारसँगै डिजिटल जनवाद समकालीन राजनीतिक अध्ययनको एक महत्वपूर्ण विषयका रूपमा स्थापित भएको छ। प्रस्तुत अध्ययनले डिजिटल जनवादको उदयले नेपालका परम्परागत राजनीतिक दलहरू—नेपाली कांग्रेस, नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (एमाले) तथा नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (माओवादी केन्द्र)—को संगठनात्मक संरचना, राजनीतिक सञ्चार, जनमत निर्माण तथा नागरिक सहभागितामा पारेको प्रभावको विश्लेषण गरेको छ। अध्ययनमा गुणात्मक, परिमाणात्मक तथा मिश्रित अनुसन्धान विधिहरूको प्रयोग गरिएको छ। तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि अन्तर्वार्ता, केन्द्रित समूह छलफल (फोकस समूह छलफल), सामाजिक सञ्जालका सामग्रीहरूको विश्लेषण, सर्वेक्षण तथा दस्तावेज अध्ययनलाई आधार बनाइएको छ। अध्ययनका निष्कर्षअनुसार डिजिटल प्लेटफर्महरूले राजनीतिक सञ्चारलाई विकेन्द्रीकृत बनाउँदै नागरिक सहभागिता र राजनीतिक चेतनाको विस्तारमा महत्वपूर्ण योगदान पुर्याएका छन्। विशेषतः युवापुस्ताको राजनीतिक सक्रियता, वैकल्पिक राजनीतिक विमर्श तथा नयाँ राजनीतिक शक्तिहरूको उदयमा सामाजिक सञ्जाल प्रभावकारी माध्यमका रूपमा देखिएको छ। यद्यपि, एल्गोरिदम-आधारित सामग्री वितरण, दुष्प्रचार, गलत सूचना, प्रतिध्वनि कक्ष तथा राजनीतिक ध्रुवीकरणजस्ता चुनौतीहरूले लोकतान्त्रिक संवादको गुणस्तरलाई प्रभावित गरेको पाइएको छ। अध्ययनले डिजिटल जनवादले परम्परागत राजनीतिक दलहरूको संस्थागत संरचनामाथि चुनौती सिर्जना गर्दै नेता-केन्द्रित राजनीतिक प्रवृत्तिलाई थप सुदृढ बनाएको पनि देखाएको छ। समग्रमा, डिजिटल जनवाद नेपालमा लोकतान्त्रिक सुदृढीकरण र संस्थागत कमजोरिकरण दुवै सम्भावना बोकेको द्वैध राजनीतिक प्रक्रियाका रूपमा रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ। त्यसैले लोकतान्त्रिक स्थायित्व र उत्तरदायी शासन सुनिश्चित गर्न राजनीतिक दलहरूको डिजिटल रूपान्तरण, डिजिटल साक्षरताको अभिवृद्धि, तथ्यमा आधारित राजनीतिक सञ्चार तथा प्रभावकारी डिजिटल शासन प्रणालीको विकास आवश्यक रहेको अध्ययनले औल्याएको छ।

शब्दकुञ्जी: डिजिटल जनवाद, सामाजिक सञ्जाल, राजनीतिक सहभागिता, परम्परागत राजनीतिक दल, लोकतन्त्र, नेपाल।

विषयपरिचय

डिजिटल जनवाद भनेको सामाजिक सञ्जाल, अनलाइन प्लेटफर्म तथा डिजिटल सञ्चार माध्यममार्फत जनतासँग प्रत्यक्ष रूपमा जोडिने र जनमत निर्माण गर्ने राजनीतिक शैली हो। यस अवधारणाअनुसार राजनीतिक नेता वा दलहरूले परम्परागत सञ्चार माध्यमहरू (जस्तै पत्रपत्रिका, रेडियो र टेलिभिजन) भन्दा फेसबुक, युट्युब, टिकटक, एक्स (ट्विटर) लगायतका डिजिटल माध्यमहरूको

बढी प्रयोग गरी नागरिकसँग प्रत्यक्ष संवाद स्थापित गर्ने प्रयास गर्छन्।

नेपालको राजनीतिक इतिहास दीर्घकालीन संघर्ष, वैचारिक प्रतिस्पर्धा तथा संस्थागत रूपान्तरणहरूको निरन्तर प्रक्रियाबाट निर्मित भएको छ। नेपाली कांग्रेस, नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (एमाले) तथा नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (माओवादी केन्द्र) लगायतका परम्परागत राजनीतिक दलहरूले राणा शासनको अन्त्यदेखि बहुदलीय लोकतन्त्रको स्थापना,

पञ्चायती व्यवस्थाविरुद्धको आन्दोलन, २०४६ सालको जनआन्दोलन, २०६२/६३ को लोकतान्त्रिक आन्दोलन तथा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको स्थापनासम्मका राजनीतिक रूपान्तरणहरूमा निर्णायक भूमिका निर्वाह गरेका छन्। लामो राजनीतिक संघर्ष, सुदृढ संगठनात्मक सञ्जाल तथा वैचारिक आधारका कारण यी दलहरू नेपाली लोकतान्त्रिक अभ्यासका संस्थागत आधारस्तम्भका रूपमा स्थापित भएका छन्।

एक्काइसौं शताब्दीको दोस्रो दशकदेखि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको तीव्र विकासले राजनीतिक सञ्चार, नागरिक सहभागिता तथा जनमत निर्माण प्रक्रियामा व्यापक परिवर्तन ल्याएको छ। इन्टरनेट, स्मार्टफोन तथा सामाजिक सञ्जालहरूको विस्तारसँगै राजनीतिक शक्ति र नागरिकबीचको सम्बन्ध परम्परागत संरचनाबाट क्रमशः डिजिटल तथा अन्तरक्रियात्मक संरचनातर्फ रूपान्तरण हुँदै गएको छ। यही परिवर्तित सन्दर्भमा “डिजिटल जनवाद” समकालीन राजनीतिक विमर्शको महत्वपूर्ण अवधारणाका रूपमा उदय भएको देखिन्छ। (Gerbaudo, 2019) का अनुसार डिजिटल माध्यमले राजनीतिक दल र नागरिकबीचको दूरी घटाउँदै प्रत्यक्ष अन्तरक्रियात्मक राजनीतिक संस्कृतिको विकास गरेको छ। उनका अनुसार सामाजिक सञ्जालमा आधारित “डिजिटल पार्टी” हरूले परम्परागत संगठनात्मक संरचनाभन्दा भावनात्मक भाष्य, प्रत्यक्ष सञ्चार तथा अनलाइन परिचालनलाई बढी प्राथमिकता दिन्छन्। यद्यपि उनले डिजिटल सहभागिता व्यवहारमा प्रायः प्रतिक्रियात्मक लोकतन्त्र मा सीमित हुने तथा नेतृत्वद्वारा पूर्वनिर्धारित निर्णय अनुमोदन गर्ने माध्यम बन्न सक्ने खतरा पनि औल्याएका छन्।

त्यसैगरी (Kriesi, 2025) ले आधुनिक जनवादलाई दीर्घकालीन सामाजिक तथा वैचारिक विभाजनको परिणामका रूपमा व्याख्या गर्दै डिजिटल जनवादलाई राजनीतिक पुनर्संरचनाको संक्रमणकालीन चरण मान्छन्। उनका अनुसार डिजिटल माध्यमले नागरिक असन्तुष्टि, राज्यप्रतिको अविश्वास तथा वैकल्पिक राजनीतिक चेतनालाई तीव्र रूपमा अभिव्यक्त गर्ने वातावरण सिर्जना गरेको छ। यस दृष्टिकोणले नेपालमा पनि डिजिटल जनवादलाई केवल अस्थायी राजनीतिक लहर नभई राजनीतिक संस्कृतिको पुनर्संरचनासँग जोडेर अध्ययन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखाउँछ।

नेपालमा विशेषगरी २०७२ सालको संविधान जारी भएपछि संघीय लोकतान्त्रिक संरचनाको कार्यान्वयनसँगै नागरिक चेतना, राजनीतिक बहस तथा सार्वजनिक सहभागिताको स्वरूपमा उल्लेखनीय परिवर्तन आएको छ। युवापुस्तामा इन्टरनेट तथा सामाजिक सञ्जालको पहुँच

विस्तार भएसँगै “डिजिटल सार्वजनिक क्षेत्र निर्माण भएको छ, जहाँ राजनीतिक बहस, चुनावी अभियान, विरोध आन्दोलन तथा वैकल्पिक राजनीतिक विमर्शहरू तीव्र रूपमा विकास भइरहेका छन्। यसले परम्परागत राजनीतिक दलहरूको संगठनात्मक संरचना, प्रचार शैली तथा नेतृत्व प्रणालीमाथि नयाँ चुनौती सिर्जना गरेको छ।

नेपालको समकालीन राजनीतिमा राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी को उदयलाई डिजिटल जनवादको प्रभावसँग जोडेर हेर्न सकिन्छ। सामाजिक सञ्जालमार्फत प्रत्यक्ष जनसम्पर्क, वैकल्पिक राजनीतिक भाष्य तथा युवापुस्तालाई लक्षित अभियानका कारण उक्त दलले छोटो अवधिमै उल्लेखनीय जनसमर्थन हासिल गरेको देखिन्छ। विशेषगरी इन्टरनेट तथा डिजिटल पहुँच बढी भएका सहरी क्षेत्रमा नयाँ राजनीतिक विकल्पप्रति आकर्षण बढेको पाइन्छ। यसले डिजिटल प्लेटफर्म केवल सूचना आदानप्रदानको माध्यम मात्र नभई राजनीतिक शक्ति निर्माण तथा वैकल्पिक राजनीतिक चेतनाको प्रभावकारी साधनका रूपमा विकसित हुँदै गएको संकेत गर्दछ।

नेपाली विद्वान (Humagain, 2026)का अनुसार नेपालमा जनवादी भाष्य केवल चुनावी रणनीतिमा सीमित नरही राज्य संयन्त्र तथा राजनीतिक संस्थाहरूको संरचनामै प्रभावशाली बन्दै गएको छ। उनले डिजिटल माध्यममार्फत फैलिने जनवादी राजनीतिक प्रवृत्तिले संवैधानिक निकाय, न्यायपालिका तथा लोकतान्त्रिक नियन्त्रण प्रणालीमाथि दबाव सिर्जना गर्ने सम्भावना औल्याएका छन्। त्यसैगरी (Timalsina, 2025) ले डिजिटल साक्षरता र राजनीतिक परिचालनबीच प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहेको उल्लेख गर्दै सामाजिक सञ्जालमा हुने राजनीतिक सक्रियता स्वतः लोकतान्त्रिक सशक्तीकरणमा रूपान्तरण नहुने तर्क प्रस्तुत गरेका छन्। उनका अनुसार डिजिटल साक्षरताको अभावमा गलत सूचना तथा दुष्प्रचारले राजनीतिक धुवीकरणलाई तीव्र बनाउने सम्भावना रहन्छ।

त्यस्तै (Rupakheti, 2025)ले सामाजिक सञ्जाल नेपाली युवापुस्ताको प्रमुख राजनीतिक सूचना स्रोतका रूपमा स्थापित भएको उल्लेख गरेका छन्। उनका अनुसार फेसबुक, टिकटक तथा युट्युबजस्ता प्लेटफर्महरूले राजनीतिक सहभागिता बढाए पनि प्रतिध्वनि कक्ष एल्गोरिथमिक पक्षपात तथा गलत सूचनाले लोकतान्त्रिक बहसको गुणस्तरमा चुनौती सिर्जना गरेका छन्। यसले संस्थागत राजनीतिक दलहरूप्रतिको विश्वासमा कमी ल्याउने तथा भावनात्मक राजनीतिक धुवीकरणलाई बढावा दिने सम्भावना देखाएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय अध्ययनहरूले पनि डिजिटल जनवादका सीमाहरू स्पष्ट पारेका छन्। इटालीको (Bedock & Cappellina, 2024) सम्बन्धी अध्ययनले डिजिटल प्लेटफर्ममार्फत प्रत्यक्ष लोकतन्त्रको वकालत गर्ने दलहरू सत्तामा पुगेपछि क्रमशः नेतृत्व केन्द्रित संरचनातर्फ उन्मुख हुने देखाएको छ। यसले डिजिटल उपकरणहरू लोकतान्त्रिक सहभागिताका माध्यम भए पनि व्यवहारमा शक्ति केन्द्रीकरणलाई मजबुत बनाउन प्रयोग हुन सक्ने संकेत गर्दछ।

यद्यपि डिजिटल जनवादले लोकतान्त्रिक सहभागिता विस्तार गर्ने, नागरिक सशक्तीकरण बढाउने तथा राज्य-नागरिक सम्बन्धलाई प्रत्यक्ष बनाउने सकारात्मक सम्भावना बोकेको छ, यसको अनियन्त्रित प्रयोगले गलत सूचना, दुष्प्रचार, राजनीतिक ध्रुवीकरण तथा संस्थागत अविश्वासजस्ता चुनौतीहरू पनि सिर्जना गरेको छ। नेपालका परम्परागत राजनीतिक दलहरू अझै पनि डिजिटल माध्यमलाई मुख्यतः प्रचार उपकरणका रूपमा प्रयोग गर्ने प्रवृत्तिमा सीमित देखिन्छन्, जबकि डिजिटल जनवादको मूल मर्म नागरिक सहभागिता, अन्तरक्रिया तथा समावेशी राजनीतिक संवादलाई संस्थागत बनाउनु हो। यही अन्तरले राजनीतिक दलहरू र डिजिटल नागरिक समाजबीच दूरी बढाउँदै लगेको देखिन्छ।

यस परिप्रेक्ष्यमा डिजिटल जनवादले नेपालका परम्परागत राजनीतिक दलहरूको संगठनात्मक संरचना, नेतृत्व शैली, वैचारिक वैधता, नीति निर्माण प्रक्रिया तथा जनसम्पर्क प्रणालीमा कस्तो प्रभाव पारेको छ भन्ने प्रश्न समकालीन राजनीतिक अध्ययनको महत्वपूर्ण विषय बनेको छ। त्यसैले प्रस्तुत अध्ययनले डिजिटल जनवाद र नेपालका परम्परागत राजनीतिक दलहरूबीचको अन्तर्सम्बन्ध, चुनौती तथा सम्भावनाको विश्लेषण गर्दै नेपालको लोकतान्त्रिक भविष्यमा डिजिटल राजनीतिक संस्कृतिले पार्न सक्ने प्रभावलाई व्याख्या गर्ने प्रयास गर्दछ।

अनुसन्धानको औचित्य र महत्त्व

डिजिटल जनवादको उदयसँगै नेपालमा राजनीतिक सञ्चार, जनमत निर्माण तथा दलगत संगठनात्मक अभ्यासमा संरचनात्मक परिवर्तन देखिन थालेको सन्दर्भमा प्रस्तुत अध्ययन उच्च सैद्धान्तिक तथा व्यावहारिक औचित्य बोकेको छ। सामाजिक सञ्जाल तथा डिजिटल प्लेटफर्महरूले परम्परागत प्रतिनिधिमूलक लोकतन्त्रलाई चुनौती दिँदै प्रत्यक्ष, भावनात्मक तथा एल्गोरिथ्मिक रूपमा निर्देशित राजनीतिक सहभागितालाई विस्तार गरेका कारण नेपालका परम्परागत

राजनीतिक दलहरूको वैधता, संगठनात्मक क्षमता तथा नीति निर्माण प्रक्रियामाथि पुनर्विचार आवश्यक बनेको छ।

यस अध्ययनले डिजिटल जनवादले सिर्जना गरेको “नेताकेन्द्रित राजनीतिक संवाद” र “संस्थागत दलगत संरचना” बीचको तनावलाई विश्लेषण गर्दै दलहरूको आन्तरिक लोकतन्त्र, निर्णय प्रक्रिया तथा दीर्घकालीन रणनीतिक क्षमतामा परेको प्रभाव उजागर गर्नेछ। साथै, डिजिटल माध्यममार्फत फैलिने सूचना प्रवाह, भावनात्मक राजनीतिक सञ्चार तथा एल्गोरिथ्मिक प्रभावले मतदाता व्यवहारमा ल्याएको परिवर्तनको आलोचनात्मक विश्लेषण पनि यसले गर्नेछ।

नेपालजस्तो संक्रमणशील लोकतान्त्रिक सन्दर्भमा डिजिटल जनवादले सिर्जना गरेका अवसरहरू (जस्तै नागरिक सहभागिताको विस्तार तथा वैकल्पिक राजनीतिक चेतनाको विकास) र चुनौतीहरू (जस्तै सूचना विकृति, राजनीतिक ध्रुवीकरण तथा संस्थागत अविश्वास) लाई समग्र रूपमा बुझ्न यो अध्ययन आवश्यक छ। यसले डिजिटल युगमा राजनीतिक दलहरूको रूपान्तरण, राज्य-नागरिक सम्बन्धको पुनर्संरचना तथा लोकतान्त्रिक स्थायित्वका सम्भावित दिशाहरू पहिचान गर्न सैद्धान्तिक आधार प्रदान गर्नेछ।

अनुसन्धानका प्रश्नहरू र उद्देश्यहरू

यस सन्दर्भमा यस अध्ययनका मुख्य अनुसन्धान प्रश्नहरू निम्नानुसार छन् :

डिजिटल प्लेटफर्महरूले राजनीतिक सञ्चार, नागरिक-दल सम्बन्ध तथा राजनीतिक सहभागितामा कस्तो परिवर्तन ल्याएका छन् ?

परम्परागत राजनीतिक दलहरूले डिजिटल माध्यमप्रति कस्तो प्रतिक्रिया जनाएका छन् र यसको प्रभाव लोकतान्त्रिक संरचनामा कस्तो देखिन्छ ?

दुष्प्रचार, राजनीतिक ध्रुवीकरण तथा सामाजिक-आर्थिक कारकहरूले राजनीतिक सहभागिता र दलहरूको विश्वसनीयतामा कस्तो असर पारेका छन् ?

उपरोक्त अनुसन्धान प्रश्नहरूको उत्तर खोज्ने क्रममा यस अध्ययनका उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

डिजिटल माध्यमहरूले राजनीतिक सञ्चार, जनमत निर्माण, तथा नागरिक सहभागिता र राजनीतिक चेतनामा ल्याएका परिवर्तनहरूको अध्ययन गर्नु।

परम्परागत राजनीतिक दलहरूको डिजिटल अनुकूलन रणनीति तथा यसको लोकतान्त्रिक संरचनामा पर्ने प्रभावको मूल्यांकन गर्नु ।

दुष्प्रचार, धुवीकरण तथा सामाजिक-आर्थिक कारकहरूको प्रभावको विश्लेषण गर्दै साक्ष्य-आधारित नीतिगत सिफारिसहरू तयार गर्नु ।

पूर्वकार्यसमिक्षा

आधुनिक राजनीतिक विज्ञानमा डिजिटल जनवाद र सामाजिक सञ्जाल-आधारित राजनीतिक सहभागिता समकालीन लोकतान्त्रिक अभ्यासको रूपान्तरणसँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित अध्ययन क्षेत्रका रूपमा विकसित भएका छन् । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको तीव्र विस्तारले नागरिक सहभागिताको परम्परागत स्वरूपलाई मात्र परिवर्तन गरेको छैन, राज्य-नागरिक सम्बन्ध, राजनीतिक दलहरूको संगठनात्मक संरचना, सार्वजनिक बहसको स्वरूप तथा शक्ति-वितरणको प्रक्रियालाई समेत पुनःपरिभाषित गरेको छ । यस सन्दर्भमा विकसित विद्यमान शैक्षिक साहित्यले डिजिटल जनवादका सम्भावना, सीमितता, संरचनात्मक विरोधाभास तथा लोकतान्त्रिक संस्थामाथिका प्रभावहरूलाई बहुआयामिक रूपमा विश्लेषण गरेको पाइन्छ ।

नेपालको सन्दर्भमा गरिएका अध्ययनहरू, विशेषतः (Bhattarai, 2023) को अध्ययनले सामाजिक सञ्जालले युवापुस्तामा राजनीतिक सामाजिककरण, राजनीतिक चेतना तथा सहभागिताको विस्तारमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको निष्कर्ष प्रस्तुत गरेको छ । फेसबुक, एक्स र टिकटकजस्ता प्लेटफर्महरूले राजनीतिक सूचनाको पहुँचलाई तुलनात्मक रूपमा लोकतान्त्रिक बनाउँदै नागरिकलाई निष्क्रिय दर्शकबाट सक्रिय अभिव्यक्तिकर्ता तथा सहभागीकर्तामा रूपान्तरण गरेको देखिन्छ । तथापि, यस्ता अध्ययनहरूले डिजिटल सहभागिता प्रायः प्रतिक्रियात्मक र सतही प्रकृतिको रहेको तथा यसले दीर्घकालीन वैचारिक चेतना र संस्थागत राजनीतिक प्रतिबद्धता विकास गर्न सीमित प्रभाव मात्र पारेको तर्क पनि अधि सारेका छन् । यसले डिजिटल जनवादले सहभागिताको परिमाणात्मक विस्तार त गरेको भए पनि यसको गुणात्मक गहिराइ अपेक्षाकृत कमजोर रहेको संकेत गर्दछ ।

अन्तर्राष्ट्रिय अध्ययनहरूले डिजिटल राजनीतिक व्यवहारमा संरचनात्मक, प्रविधिगत र व्यवहारगत पक्षहरूको जटिल अन्तरसम्बन्धलाई थप स्पष्ट पारेका छन् । (Xénia Farkas, 2022) द्वारा २८ देशका जनप्रिय र अलोकप्रिय दलहरूको दृश्य राजनीतिक सञ्चार सम्बन्धी अध्ययनले राजनीतिक दलहरूको डिजिटल प्रस्तुतीकरणमा अपेक्षाभन्दा

धेरै समानता रहेको निष्कर्ष प्रस्तुत गरेको छ । उक्त अध्ययनले सामाजिक सञ्जालमा जनप्रिय राजनीतिक शैली सधैं अत्यधिक विभाजनकारी वा उग्र हुने धारणा पूर्णतः सत्य नभएको देखाउँदै डिजिटल प्लेटफर्मको प्रभावलाई एकरेखीय रूपमा व्याख्या गर्न नसकिने तर्क अधि सारेको छ । यसले एल्गोरिथ्मिक संरचनाले राजनीतिक व्यवहारलाई स्वतः धुवीकृत बनाउँछ भन्ने सरलीकृत धारणालाई चुनौती दिएको छ ।

यसै सन्दर्भमा (Tóth, et al., 2026) द्वारा गरिएको मेटा-विश्लेषणात्मक अध्ययनले सामाजिक सञ्जाल-आधारित जनप्रिय राजनीति सम्बन्धी अनुसन्धानहरूमा विधिगत असंगतता अवधारणागत अस्पष्टता तथा कमजोर अनुसन्धान डिजाइन प्रमुख समस्या रहेको देखाएको छ । अध्ययनले विद्यमान अनुसन्धानहरू अत्यधिक वर्णनात्मक प्रकृतिका रहेको तथा दीर्घकालीन प्रभाव-विश्लेषणमा कमजोर रहेको निष्कर्ष निकाल्दै भविष्यका अनुसन्धानहरूका लागि अझ कडाइयुक्त अनुभवजन्य रूपरेखा आवश्यक रहेको औल्याएको छ । यसले डिजिटल राजनीति अध्ययनमा केवल प्रविधि-केन्द्रित दृष्टिकोण पर्याप्त नहुने, बरु सैद्धान्तिक स्पष्टता र पद्धतिगत कठोरता आवश्यक पर्ने देखाउँछ ।

जनप्रिय राजनीति र डिजिटल सौन्दर्यशास्त्र सम्बन्धी अध्ययनहरूले राजनीतिक प्रभाव निर्माणमा दृश्य भन्दा भाषिक तथा वैचारिक संरचनाहरू अझ प्रभावकारी हुने निष्कर्ष प्रस्तुत गरेका छन् । (Farkas, et al., 2022) को अध्ययनले राजनीतिक सन्देशहरूको प्रभाव केवल दृश्यात्मक प्रस्तुतीकरणमा आधारित नभई पाठ्य, भावनात्मक तथा वैचारिक संरचनासँग गहिरो रूपमा जोडिएको देखाएको छ । यसले डिजिटल राजनीति प्लेटफर्म-केन्द्रितभन्दा सामग्री-केन्द्रित संरचनामा आधारित रहेको निष्कर्षलाई बल प्रदान गर्दछ । अर्थात्, डिजिटल माध्यम केवल सूचना आदान-प्रदानको उपकरण मात्र नभई वैचारिक अर्थ-निर्माण को राजनीतिक क्षेत्रका रूपमा विकसित भएको छ । (Garaschuk & Serhieiev, 2025) ले डिजिटल युगमा जनवाद फैलाउने कार्यको अवधारणा प्रस्तुत गर्दै सामाजिक सञ्जाल र डिजिटल प्लेटफर्महरूले राष्ट्रिय सीमाभन्दा बाहिर राजनीतिक विचार, जनप्रिय नाराहरू तथा धुवीकृत राजनीतिक संस्कृतिलाई तीव्र रूपमा विस्तार गर्ने वातावरण सिर्जना गरेको तर्क गरेका छन् । उनीहरूको अध्ययनअनुसार डिजिटल प्लेटफर्महरूले लोकतान्त्रिक संस्थाहरूलाई मात्र होइन, निर्वाचन प्रक्रिया, सार्वजनिक विश्वास तथा राजनीतिक वैधतालाई समेत प्रभावित गर्ने क्षमता राख्छन् । यसले डिजिटल जनवादलाई केवल नागरिक सहभागिताको माध्यम नभई राजनीतिक शक्ति-संघर्षको

अन्तर्राष्ट्रिय संरचनासँग जोडिएको प्रक्रियाका रूपमा बुझ्न आवश्यक रहेको संकेत गर्दछ ।

नेपालमा राजनीतिक दलहरूको डिजिटल रूपान्तरण तथा पुस्तान्तरण सम्बन्धी अध्ययनहरूले परम्परागत दलहरू र नयाँ पुस्ता-केन्द्रित राजनीतिक आन्दोलनहरूबीच स्पष्ट संरचनात्मक तथा वैचारिक विभाजन विकसित भइरहेको देखाएका छन् । पुराना दलहरू विचारधारात्मक कठोरता, केन्द्रीकृत निर्णय-प्रणाली, सीमित आन्तरिक लोकतन्त्र तथा वृद्ध नेतृत्व संरचनामा आधारित देखिँदा नयाँ राजनीतिक आन्दोलनहरू विकेन्द्रित संगठन, डिजिटल सक्रियता, नेटवर्क-आधारित समन्वय तथा मुद्दा-केन्द्रित अभियानमा आधारित देखिन्छन् । यसले नेपालको राजनीतिक प्रणालीमा पुस्तागत राजनीतिक पुनर्संरचना तीव्र हुँदै गएको संकेत गर्दछ ।

इटालीको फाइभ स्टार मुभमेन्ट सम्बन्धी अध्ययनले डिजिटल प्रत्यक्ष लोकतन्त्र का व्यवहारिक सीमाहरूलाई थप स्पष्ट बनाएको छ । प्रारम्भिक चरणमा जनस्तर सहभागिता, अनलाइन मतदान तथा प्रत्यक्ष नागरिक संलग्नतामा आधारित आन्दोलन सत्तामा पुगेपछि क्रमशः केन्द्रीकृत नेतृत्व र संस्थागत नियन्त्रणतर्फ उन्मुख भएको देखिन्छ । यसले डिजिटल लोकतन्त्र केवल प्रविधिगत नवप्रवर्तनबाट मात्र सफल नहुने, बरु त्यसको दीर्घकालीन स्थायित्व संस्थागत संरचना, राजनीतिक संस्कृति तथा शक्ति-सम्बन्धसँग गहिरो रूपमा निर्भर रहने तथ्यलाई पुष्टि गर्दछ ।

समग्र साहित्यको विश्लेषणले डिजिटल जनवादलाई मूलतः तीन प्रमुख आयाममा बुझ्न सकिने देखाउँछ । पहिलो, यसले नागरिक सहभागिता, राजनीतिक अभिव्यक्ति तथा सूचना पहुँचको विस्तारमार्फत लोकतान्त्रिक चेतनालाई सशक्त बनाएको छ । दोस्रो, गलत सूचना, धुवीकरण, प्रतिध्वनि कक्ष प्रभाव तथा एल्गोरिथ्मिक पक्षपातले लोकतान्त्रिक संवादको गुणस्तरलाई चुनौती दिएका छन् । तेस्रो, डिजिटल युगमा परम्परागत राजनीतिक दलहरूको संस्थागत संकट, अनुकूलन-क्षमता अभाव तथा नेतृत्व संरचनाको जडता स्पष्ट रूपमा देखिएको छ ।

नेपालको सन्दर्भमा डिजिटल जनवादले राजनीतिक अवसर संरचनामा महत्वपूर्ण परिवर्तन ल्याएको देखिन्छ । सामाजिक सञ्जाल र डिजिटल अभियानहरूले नयाँ राजनीतिक शक्तिहरूको उदयलाई सहज बनाउनुका साथै परम्परागत दलहरूको प्रभुत्वलाई चुनौती दिएका छन् । तर, यससँगै दलहरूको संगठनात्मक पुनर्संरचना, डिजिटल रणनीतिक क्षमता विकास, तथ्यमा आधारित राजनीतिक सञ्चार तथा युवा सहभागिताको संस्थागत विस्तार अपरिहार्य आवश्यकता बनेको छ ।

अन्ततः, विद्यमान साहित्यले डिजिटल जनवादलाई लोकतान्त्रिक सुदृढीकरणको सम्भावनासँगै राजनीतिक अस्थिरता, संस्थागत कमजोरी तथा वैचारिक विखण्डनको स्रोतका रूपमा पनि व्याख्या गरेको छ । त्यसैले अनुसन्धानहरूले डिजिटल सहभागिताको गुणात्मक प्रभाव, एल्गोरिथ्मिक शक्ति-राजनीति, डिजिटल सार्वजनिक क्षेत्रको शासन, दलगत रूपान्तरणको दीर्घकालीन संरचना तथा डिजिटल नागरिकताको लोकतान्त्रिक प्रभावजस्ता विषयहरूमा केन्द्रित हुनुपर्ने आवश्यकता स्पष्ट रूपमा देखिन्छ ।

छलफल

डिजिटल जनवादले नेपालको राजनीतिक प्रक्रियामा महत्वपूर्ण परिवर्तन ल्याएको छ । सामाजिक सञ्जाल र डिजिटल प्लेटफर्महरूले राजनीतिक सञ्चारलाई प्रत्यक्ष र बहुपक्षीय बनाउँदै नागरिक सहभागिता विस्तार गरेका छन् । यसले परम्परागत राजनीतिक दलहरू र नागरिकबीचको सम्बन्धलाई पुनर्परिभाषित गरेको छ ।

तर यससँगै चुनौतीहरू पनि देखिएका छन् । एल्गोरिदम-आधारित सामग्री र भावनात्मक सन्देशहरूले जनमतलाई छिटो प्रभावित पार्दा राजनीतिक बहस सतही र धुवीकृत बन्ने प्रवृत्ति बढेको छ । साथै, व्यक्तिगत नेताहरूको प्रभाव बढ्दै जाँदा दलहरूको संस्थागत संरचना कमजोर हुन सक्ने संकेत देखिन्छ ।

अर्कोतर्फ, डिजिटल माध्यमले नयाँ राजनीतिक शक्तिहरूलाई उदय हुन सहज बनाएको छ, जसले प्रतिस्पर्धालाई विस्तार गरेको छ । तर दुष्प्रचार र प्रतिध्वनि कक्ष जस्ता समस्याले लोकतान्त्रिक संवादको गुणस्तरमा असर पार्न सक्छ ।

यसैले, डिजिटल जनवादलाई प्रभावकारी बनाउन राजनीतिक दल, राज्य र नागरिक सबैले जिम्मेवार र सचेत रूपमा डिजिटल माध्यमको प्रयोग गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

अनुसन्धानका तथ्याङ्क विश्लेषण विधि

यस अध्ययनमा “डिजिटल जनवादको उदय र नेपालका परम्परागत राजनीतिक दलहरू” विषयको समग्र विश्लेषण गर्न मिश्रित अनुसन्धान विधि अपनाइएको छ । अध्ययनबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गुणात्मक तथा परिमाणात्मक दुवै दृष्टिकोणबाट गरिएको छ, जसले अनुसन्धानका निष्कर्षहरूलाई थप विश्वसनीय र सन्तुलित बनाएको छ ।

परिमाणात्मक विश्लेषणअन्तर्गत सर्वेक्षणबाट संकलित तथ्याङ्कलाई प्रतिशत तथा वर्णनात्मक तथ्याङ्कीय विधिको प्रयोग गरी विश्लेषण गरिएको छ । अध्ययनमा सहभागी ५६ जना उत्तरदाताको उमेर, लिङ्ग, शैक्षिक योग्यता, सामाजिक सञ्जाल प्रयोगको अवस्था तथा राजनीतिक सहभागितासम्बन्धी जानकारीलाई तालिका तथा प्रतिशतका आधारमा व्याख्या गरिएको छ। विश्लेषणअनुसार अधिकांश उत्तरदाता २६-३५ वर्ष उमेर समूहका (५५.४ प्रतिशत) रहेका छन् भने ७५ प्रतिशत पुरुष र २५ प्रतिशत महिला रहेका छन् । शैक्षिक योग्यताका आधारमा अधिकांश उत्तरदाता स्नातक तथा स्नातकोत्तर तहका शिक्षित रहेका छन्, जसले अध्ययनमा शिक्षित वर्गको उल्लेखनीय सहभागिता रहेको देखाउँछ ।

सामाजिक सञ्जाल प्रयोगसम्बन्धी तथ्याङ्कले ९६.४ प्रतिशत उत्तरदाताले दैनिक रूपमा सामाजिक सञ्जाल प्रयोग गर्ने गरेको देखाएको छ भने ८९.३ प्रतिशतले राजनीतिक सूचना प्राप्त गर्ने प्रमुख स्रोतका रूपमा सामाजिक सञ्जाललाई उल्लेख गरेका छन् । त्यस्तै, ८३.९ प्रतिशत उत्तरदाताले राजनीतिक दलका गतिविधिबारे जानकारी प्राप्त गर्न पनि सामाजिक सञ्जाल नै मुख्य माध्यम भएको बताएका छन् । यी तथ्याङ्कहरूको विश्लेषणबाट सामाजिक सञ्जाल नेपालमा राजनीतिक सञ्चारको प्रभावकारी माध्यमका रूपमा स्थापित हुँदै गएको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

राजनीतिक सहभागितासम्बन्धी तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा ९२.८ प्रतिशत उत्तरदाताले सामाजिक सञ्जालले राजनीतिक विचार अभिव्यक्त गर्न सहज बनाएको तथा ९९.९ प्रतिशतले डिजिटल माध्यमले नागरिकको राजनीतिक सहभागिता वृद्धि गरेको बताएका छन् । साथै, ४८.२ प्रतिशत उत्तरदाताले सामाजिक सञ्जालमार्फत राजनीतिक अभियान वा आन्दोलनमा प्रत्यक्ष सहभागिता जनाएको उल्लेख गरेका छन् । यसले डिजिटल माध्यम राजनीतिक सक्रियताको महत्वपूर्ण साधनका रूपमा विकास हुँदै गएको देखाउँछ ।

गुणात्मक विश्लेषणअन्तर्गत अन्तर्वार्ता, फोकस समूह छलफल, सामग्री विश्लेषण तथा दस्तावेज अध्ययनबाट प्राप्त सूचनाहरूलाई विषयगत विधिबाट विश्लेषण गरिएको छ । राजनीतिक विश्लेषक, दलका नेता, कार्यकर्ता तथा डिजिटल अभियन्तासँग गरिएको अन्तर्वार्ताबाट डिजिटल जनवादले राजनीतिक प्रक्रियामा पारेको प्रभाव, अवसर तथा चुनौतीहरूको व्याख्या गरिएको छ । त्यस्तै, विभिन्न उमेर समूहका मतदाताहरूबीच गरिएको छलफलबाट डिजिटल माध्यमप्रतिको धारणा, राजनीतिक व्यवहार तथा सहभागिताका प्रवृत्तिहरू पहिचान गरिएको छ ।

सामग्री विश्लेषणअन्तर्गत फेसबुक, ट्विटर, युट्युब लगायतका सामाजिक सञ्जालमा राजनीतिक दलहरूले प्रयोग

गरेका सन्देश, नाराहरू, प्रचार सामग्री तथा जनप्रतिक्रियाहरूको अध्ययन गरिएको छ । यस विश्लेषणले डिजिटल प्लेटफर्महरूले राजनीतिक बहस, जनमत निर्माण तथा नयाँ राजनीतिक शक्तिहरूको उदयमा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको देखाएको छ । अध्ययनमा ९४.६ प्रतिशत उत्तरदाताले डिजिटल प्लेटफर्मले नयाँ राजनीतिक नेतृत्व र शक्तिहरूको उदयका लागि अवसर प्रदान गरेको बताएका छन् भने ८२.९ प्रतिशतले सामाजिक सञ्जालका कारण परम्परागत राजनीतिक दलहरूको जनसमर्थनमा प्रभाव परेको धारणा व्यक्त गरेका छन् ।

मिश्रित विश्लेषण विधिअन्तर्गत गुणात्मक र परिमाणात्मक दुवै स्रोतबाट प्राप्त नतिजाहरूलाई एकीकृत गरी अन्तिम निष्कर्ष निकालिएको छ । सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई अन्तर्वार्ता तथा सामग्री विश्लेषणबाट प्राप्त सूचनासँग तुलना गरी निष्कर्षको पुष्टि गरिएको छ । यस प्रक्रियाले अध्ययनको वैधता र विश्वसनीयता वृद्धि गरेको छ ।

समग्र विश्लेषणबाट सामाजिक सञ्जाल तथा डिजिटल प्लेटफर्महरू नेपालमा राजनीतिक सूचना प्रवाह, नागरिक सहभागिता, राजनीतिक बहस, जनमत निर्माण तथा नयाँ नेतृत्वको उदयका प्रमुख माध्यमका रूपमा स्थापित हुँदै गएको निष्कर्ष प्राप्त भएको छ । साथै, डिजिटल जनवादको बढ्दो प्रभावसँगै परम्परागत राजनीतिक दलहरूले आफ्नो सञ्चार रणनीति तथा राजनीतिक अभियानलाई डिजिटल युगअनुकूल रूपान्तरण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको देखिएको छ ।

विश्लेषण

डिजिटल जनवादको उदयले नेपालका परम्परागत राजनीतिक संरचना र व्यवहारमा गहिरो रूपान्तरण ल्याएको देखिन्छ । सामाजिक सञ्जाल तथा अन्य डिजिटल प्लेटफर्महरू केवल सूचना प्रवाहका माध्यम मात्र नभई राजनीतिक शक्ति निर्माण, जनमत निर्माण तथा वैकल्पिक राजनीतिक चेतनाको विकासका प्रमुख क्षेत्रका रूपमा स्थापित भएका छन् । यस अध्ययनको विश्लेषणले डिजिटल माध्यमहरूले राजनीतिक प्रक्रियालाई अभि खुला, तीव्र तथा अन्तरक्रियात्मक बनाएको देखाउँछ, जसले परम्परागत राजनीतिक दलहरूको मध्यस्थकारी भूमिकालाई क्रमशः कमजोर बनाउँदै लगेको छ ।

परिमाणात्मक तथ्याङ्कले नेपालमा सामाजिक सञ्जाल राजनीतिक सूचनाको प्रमुख स्रोतका रूपमा स्थापित भइसकेको स्पष्ट संकेत गर्दछ । अधिकांश उत्तरदाताले

सामाजिक सञ्जाललाई राजनीतिक जानकारी प्राप्त गर्ने पहिलो माध्यमका रूपमा उल्लेख गर्नुले परम्परागत सञ्चार माध्यमहरू (पत्रपत्रिका, टेलिभिजन र रेडियो) को प्रभाव क्रमशः घट्दै गएको देखिन्छ। यसले राजनीतिक एजेन्डा-निर्धारण प्रक्रियामा डिजिटल प्लेटफर्महरूको प्रभुत्व बढ्दै गएको पुष्टि गर्दछ।

त्यस्तै, नागरिक सहभागितासम्बन्धी तथ्याङ्कले डिजिटल जनवादले सहभागितामूलक लोकतन्त्रलाई विस्तार गरेको देखाउँछ। ठूलो प्रतिशत उत्तरदाताले सामाजिक सञ्जालले राजनीतिक अभिव्यक्ति सहज बनाएको तथा राजनीतिक सहभागिता बढाएको उल्लेख गर्नुले डिजिटल माध्यमहरूले सक्रिय नागरिकता को सम्भावनालाई विस्तार गरेको संकेत गर्दछ। तर, गुणात्मक छलफलबाट यो सहभागिता धेरै हदसम्म सतही, प्रतिक्रियात्मक तथा भावनात्मक प्रकृतिको रहेको स्पष्ट हुन्छ, जसले दीर्घकालीन संस्थागत राजनीतिक प्रतिबद्धता निर्माणमा सीमित प्रभाव पार्ने देखिन्छ।

गुणात्मक विश्लेषणले डिजिटल राजनीतिक वातावरणमा नेता-केन्द्रित सञ्चारको प्रवृत्ति अझ सशक्त हुँदै गएको देखाएको छ। परम्परागत राजनीतिक दलहरू संगठनात्मक संरचना तथा नीति-आधारित संवादभन्दा बढी व्यक्तिगत नेतृत्व, छवि निर्माण तथा भावनात्मक नारामा केन्द्रित हुँदै गएको पाइन्छ। यसले दलहरूको आन्तरिक लोकतन्त्रलाई कमजोर बनाउने तथा निर्णय प्रक्रियालाई थप केन्द्रीकृत बनाउने जोखिम बढाएको देखिन्छ।

सामग्री विश्लेषणबाट सामाजिक सञ्जालले नयाँ राजनीतिक शक्ति तथा वैकल्पिक नेतृत्वको उदयमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको पुष्टि हुन्छ। डिजिटल प्लेटफर्ममार्फत गरिएको प्रत्यक्ष संवाद, छोटो भिडियो सामग्री, भावनात्मक सन्देश तथा ट्रेन्ड-आधारित अभियानहरूले मतदातासँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध स्थापित गर्न महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको देखिन्छ। यसले परम्परागत संगठनात्मक संरचनाभन्दा नेटवर्क-आधारित राजनीतिक मोडेललाई थप सुदृढ बनाएको संकेत गर्दछ।

तर, डिजिटल जनवादसँगै केही संरचनात्मक चुनौतीहरू पनि स्पष्ट रूपमा देखिन्छन्। एल्गोरिथ्मिक सामग्री वितरण, गलत सूचना, दुष्प्रचार तथा प्रतिध्वनि कक्षको प्रभावले राजनीतिक बहसलाई थप ध्रुवीकृत बनाउने प्रवृत्ति बढाएको छ। यसले लोकतान्त्रिक संवादको गुणस्तर कमजोर बनाउनुका साथै तथ्य-आधारित बहसभन्दा भावनात्मक तथा विचारधारात्मक टकरावलाई प्रोत्साहित गरेको देखिन्छ।

समग्रमा, यस विश्लेषणले डिजिटल जनवादलाई नेपालको राजनीतिक प्रणालीमा दोहोरो प्रभाव पार्ने प्रक्रियाका रूपमा प्रस्तुत गर्दछ। एकातर्फ यसले नागरिक सहभागिता, राजनीतिक चेतना तथा वैकल्पिक नेतृत्वको सम्भावनालाई विस्तार गरेको छ भने अर्कोतर्फ यसले संस्थागत राजनीतिक दलहरूको संरचनात्मक कमजोरी, सूचना विकृति तथा राजनीतिक ध्रुवीकरणलाई तीव्र बनाएको छ। त्यसैले डिजिटल जनवादलाई केवल प्राविधिक परिवर्तनका रूपमा मात्र नभई राजनीतिक शक्ति, संस्थागत रूपान्तरण तथा लोकतान्त्रिक संस्कृतिको पुनर्संरचनासँग जोडिएको बहुआयामिक प्रक्रियाका रूपमा बुझ्न आवश्यक देखिन्छ।

सारांश

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको तीव्र विकास, इन्टरनेटको व्यापक पहुँच तथा सामाजिक सञ्जालको विस्तारसँगै समकालीन विश्व राजनीतिमा “डिजिटल जनवाद” एक प्रभावशाली राजनीतिक प्रवृत्तिका रूपमा उदय भएको छ। यस प्रवृत्तिले परम्परागत प्रतिनिधिमूलक लोकतन्त्र, दलगत संस्थागत संरचना तथा वैचारिक राजनीतिक संस्कृतिमाथि गहिरो प्रभाव पार्दै राजनीतिक शक्ति निर्माण, जनमत निर्माण तथा नागरिक सहभागिताको स्वरूपलाई पुनर्परिभाषित गरेको छ। नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको स्थापनापछि विकसित राजनीतिक परिवेशमा फेसबुक, एक्स, युट्युब तथा टिकटकजस्ता डिजिटल प्लेटफर्महरूको तीव्र विस्तारले राजनीतिक सञ्चार, चुनावी रणनीति तथा नागरिक-दल सम्बन्धमा उल्लेखनीय परिवर्तन ल्याएको छ। विशेषतः युवा पुस्ताको डिजिटल सक्रियताले राजनीतिक चेतना, वैकल्पिक राजनीतिक विमर्श तथा नेतृत्वप्रतिको धारणा परम्परागत संरचनाभन्दा फरक दिशामा विकसित भएको देखिन्छ।

यस अध्ययनले डिजिटल जनवादको उदयले नेपालका परम्परागत राजनीतिक दलहरू-विशेषतः नेपाली कांग्रेस, नेकपा (एमाले) तथा नेपाली कम्युनिस्ट पार्टीको संगठनात्मक संरचना, वैचारिक वैधता, नीति निर्माण प्रक्रिया तथा लोकतान्त्रिक अभ्यासमा पारेको प्रभावको विश्लेषण गर्दछ। अध्ययन गुणात्मक, परिमाणात्मक तथा मिश्रित अनुसन्धान विधिमा आधारित छ। अन्तर्वार्ता, फोकस समूह छलफल, सामाजिक सञ्जाल सामग्री विश्लेषण, सर्वेक्षण तथा तुलनात्मक अध्ययनमार्फत प्राप्त तथ्याङ्कहरूको विश्लेषणले डिजिटल माध्यमहरूले राजनीतिक सञ्चारलाई विकेन्द्रीकृत बनाउँदै नागरिक सहभागितालाई विस्तार गरेको निष्कर्ष प्रस्तुत गर्दछ। तथापि, यस प्रक्रियाले परम्परागत दलहरूको सामूहिक नेतृत्व संरचनाभन्दा “नेता-केन्द्रित राजनीति” लाई थप बलियो बनाएको देखिन्छ।

अध्ययनले देखाउँछ कि डिजिटल प्लेटफर्महरूले व्यवस्थाविरोधी राजनीतिक भाष्यलाई सशक्त बनाउँदै परम्परागत दलहरूप्रति असन्तुष्टि र अविश्वास विस्तार गरेका छन् । एल्गोरिदम-आधारित सामग्री वितरण, भावनात्मक राजनीतिक सन्देश तथा दृश्य-केन्द्रित प्रचार शैलीले जनमत निर्माण प्रक्रियालाई तीव्र र प्रतिक्रियात्मक बनाएको छ । यसले वैचारिक बहसभन्दा भावनात्मक प्रतिक्रियालाई प्राथमिकता दिने प्रवृत्ति बढाएको देखिन्छ । साथै प्रतिध्वनि कक्ष, दुष्प्रचार राजनीतिक धुवीकरण तथा डिजिटल हेरफेरजस्ता समस्याहरूले लोकतान्त्रिक संवादको गुणस्तरलाई चुनौती दिएका छन् ।

नेपालको समकालीन राजनीतिमा राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टीजस्ता नयाँ राजनीतिक शक्तिहरूको उदय डिजिटल जनवादको प्रत्यक्ष प्रभावका रूपमा देखिन्छ, जसले सामाजिक सञ्जालमार्फत न्यून लागतमा व्यापक राजनीतिक परिचालन सम्भव भएको संकेत गर्दछ । यसले परम्परागत दलहरूको संगठनात्मक प्रभुत्वलाई चुनौती दिँदै राजनीतिक प्रतिस्पर्धाको नयाँ संरचना निर्माण गरेको छ । यद्यपि, अध्ययनले डिजिटल सहभागिता प्रायः प्रतिक्रियात्मक र सत हुने भएकाले यसको दीर्घकालीन लोकतान्त्रिक प्रभाव सीमित हुन सक्ने तर्क पनि प्रस्तुत गर्दछ ।

यस अनुसन्धानले निष्कर्ष निकाल्छ कि डिजिटल जनवाद नेपालमा लोकतन्त्रको सुदृढीकरण र संस्थागत कमजोरिकरण दुवै सम्भावना बोकेको द्वैध राजनीतिक प्रक्रिया हो । एकातर्फ यसले नागरिक सहभागिता, पारदर्शिता तथा वैकल्पिक राजनीतिक चेतनालाई विस्तार गरेको छ भने अर्कोतर्फ संस्थागत विश्वासको क्षय, राजनीतिक धुवीकरण तथा वैचारिक विखण्डनलाई तीव्र बनाएको छ । त्यसैले डिजिटल युगमा लोकतान्त्रिक स्थायित्व सुनिश्चित गर्न राजनीतिक दलहरूको संस्थागत रूपान्तरण, डिजिटल साक्षरता विस्तार, तथ्यमा आधारित राजनीतिक सञ्चार तथा उत्तरदायी डिजिटल शासन प्रणाली अपरिहार्य देखिन्छ । अध्ययनले नेपालको समकालीन राजनीतिक रूपान्तरणलाई डिजिटल राजनीतिक संस्कृतिको दृष्टिकोणबाट व्याख्या गर्दै भविष्यका अनुसन्धानका लागि डिजिटल सार्वजनिक क्षेत्र, एल्गोरिदमिक शक्ति-राजनीति तथा डिजिटल नागरिकताको लोकतान्त्रिक प्रभावजस्ता विषयहरूमा थप गहन अध्ययन आवश्यक रहेको औल्याएको छ ।

निष्कर्ष

डिजिटल जनवादको उदयले नेपालमा राजनीतिक सञ्चार, नागरिक सहभागिता र जनमत निर्माणको परम्परागत संरचनामा गहिरो रूपान्तरण ल्याएको स्पष्ट

देखिन्छ । सामाजिक सञ्जाल तथा डिजिटल प्लेटफर्महरूको विस्तारसँगै राजनीतिक संवाद एकतर्फी र संस्थागत संरचनामा सीमित नरही प्रत्यक्ष, तत्काल र बहुपक्षीय स्वरूपमा विकसित भएको छ । यसले नागरिक, विशेषगरी युवा पुस्ता, लाई राजनीतिक प्रक्रियामा सक्रिय रूपमा सहभागी हुन सक्षम बनाएको छ ।

तर यसै परिवर्तनसँगै परम्परागत राजनीतिक दलहरू-नेपाली कांग्रेस, नेकपा (एमाले) र नेपाली कम्युनिस्ट पार्टी को संगठनात्मक संरचना, निर्णय प्रक्रिया र जनसम्पर्क शैलीमाथि नयाँ चुनौतीहरू देखा परेका छन् । डिजिटल माध्यममा व्यक्तिगत नेताको प्रभाव बढ्दै जाँदा सामूहिक नेतृत्व र दलगत अनुशासन कमजोर हुँदै गएको संकेत पाइन्छ । साथै, सूचना विकृति, भावनात्मक प्रचार र एल्गोरिदम-आधारित सामग्री प्रसारले राजनीतिक धुवीकरण र प्रभा प्रतिध्वनि कक्ष बलाई पनि तीव्र बनाएको छ ।

यस अध्ययनले देखाउँछ कि डिजिटल जनवादले एकातर्फ लोकतान्त्रिक सहभागिता, पारदर्शिता र राजनीतिक प्रतिस्पर्धालाई विस्तार गरेको छ भने अर्कोतर्फ सतही राजनीतिक बहस, दुष्प्रचार र संस्थागत विश्वासको क्षय जस्ता चुनौतीहरू पनि उत्पन्न गरेको छ । विशेषगरी राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी जस्ता नयाँ राजनीतिक शक्तिहरूको उदयले डिजिटल माध्यम राजनीतिक संगठन र जनसमर्थन निर्माणको प्रभावकारी उपकरण बन्न सक्ने तथ्य पुष्टि गरेको छ ।

अन्ततः, डिजिटल जनवाद नेपालमा लोकतान्त्रिक प्रणालीलाई पुनःपरिभाषित गर्ने महत्वपूर्ण कारकका रूपमा स्थापित हुँदै गएको छ । यसको प्रभावलाई सकारात्मक दिशामा उपयोग गर्न राजनीतिक दलहरूको डिजिटल रूपान्तरण, नागरिकहरूको डिजिटल साक्षरता अभिवृद्धि तथा राज्यद्वारा प्रभावकारी नियमन आवश्यक देखिन्छ । यसरी मात्र डिजिटल युगको राजनीतिक परिवर्तनलाई समावेशी, उत्तरदायी र सुदृढ लोकतान्त्रिक अभ्यासमा रूपान्तरण गर्न सकिन्छ ।

REFERENCES

- Bedock, C., & Cappellina, B. (2024). Beyond digital populism: Civic culture and visions of political participation among Five Star Movement activists. *Italian Political Science Review*, 54(1), 70-83 <https://doi.org/10.1017/ipo.2023.25>.
- Bhattarai, P. (2023). The Use of Social Media for Political Socialization in Nepal: An Effectiveness Analysis of Platforms. *The Outlook: Journal of English Studies*, 14 (1), 46-59 <https://doi.org/10.3126/ojes.v14i1.56656>.

- Farkas, X., Jackson, D., Baranowski, P., Bene, M., Russmann, U., & Veneti, A. (2022). Strikingly similar: Comparing visual political communication of populist and non-populist parties across 28 countries. *European Journal of Communication*, 37(5), 545–562. <https://doi.org/10.1177/02673231221082238>.
- Garaschuk, D., & Serhieiev, V. (2025). Exporting populism in the digital era: Challenges for political processes and institutions. *International Scientific-Practical Conference Proceedings*, (pp. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-534-1-23>).
- Gerbaudo, P. (2019). Are digital parties more democratic than traditional parties? *Party Politics*, 27, 730 – 742. <https://doi.org/10.1177/1354068819884878>.
- Humagain, A. (2026). Institutionalized populism poses an enduring challenge to Nepal's democracy. *Journal of Populism Studies*, 9(2), 45–62.
- Kriesi, H. (2025). The rise of populism and the new cleavage. *West European Politics*, 48(3), 511–534. <https://doi.org/10.1080/01402382.2025.2591874>.
- Rupakheti, B. K. (2025). Social media's role in shaping political news consumption in Nepal. *NPRC Journal of Multidisciplinary Research*, 2(8), 86–93. <https://doi.org/10.3126/nprcjmr.v2i8.83835>.
- Timalsina, D. P. (2025). From screens to streets: Role of digital literacy and misinformation in shaping democratic participation in Nepal. *Interdisciplinary Journal of Innovation in Nepalese Academia*, 4(1), 181-201. <https://doi.org/10.32674/bvmx5818>.
- Tóth, T., Bozdağ, U., Szabó, L. P., Háló, G., Demeter, M., & da Silva, A. V. (2026). What have we learned, and what is yet to be learned about social media populism? A scoping review and meta-research. *Annals of the International Communication Association*, 49(1), 1–13.
- Xénia Farkas, e. a. (2022). Strikingly similar: Comparing visual political communication of populist and non-populist parties across 28 countries. *European Journal of Communication*, 37(5), 545–562.